Fornstig

Här i skogarna söder om Bodträsket anläggs en kopparhytta med tillhörande gruvor i mitten av 1600-talet. Verksamheten är igång i ungefär 200 år, men frågan är väl om verksamheten någonsin är särskilt lönsam. Bönder från byarna i närheten anlitas för anläggandet, för gruvarbete och för att hugga ved. De får också lära sig att tillverka kol i kolmilor. Arbetet i själva hyttan kräver mer specifik kunskap, som måste hämtas utifrån. Följ den drygt kilometerlånga stigen mellan ruinerna efter hyttan, bostäderna och gruvan. I fem stationer berättas historien om en tidig näringsverksamhet, här i Norrbottens inland.

Ekomuseum Historisk skogsexport från Kalix älvdal

På 1800-talet förändras Kalix älvdal i grunden. Träpatroner och grosshandlare omvandlar skogens resurser till pengar, på gott och ont. De skapar nya utkomstmöjligheter för befolkningen, samtidigt som många också får slita hårt för de nya herrarna. Ekomuseet är ett enskilt, ideellt projekt som drivs utan vinstsyfte, med syfte att ge dig chans att på nytt få uppleva lite av historien.

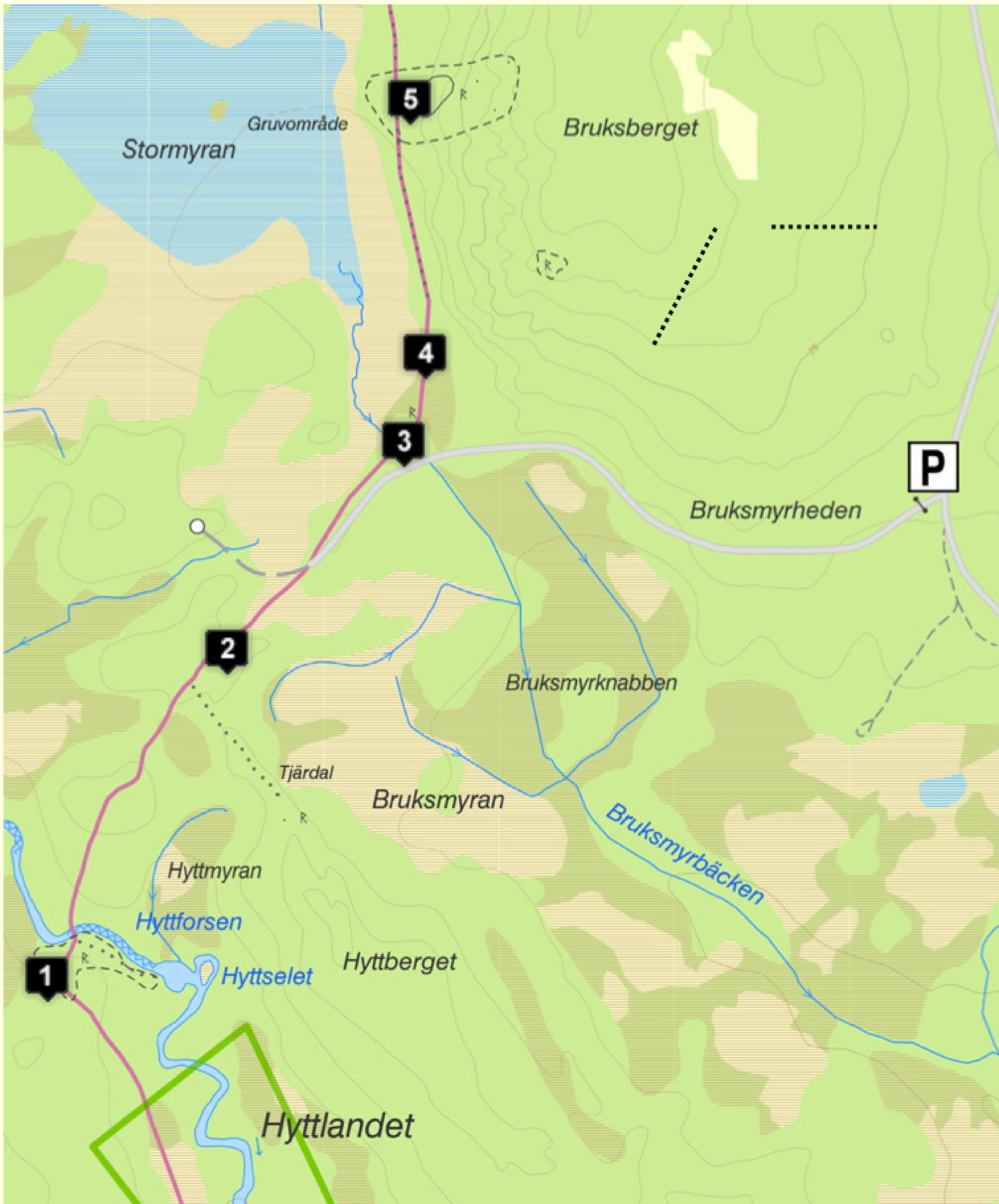
Kalix koppar-verk

Ekomuseum

Historisk skogsexport från Kalix älvdal

www.historiskskogsexport.se

1. Från malm till garkoppar

Här vid hyttområdet till Kalix kopparverk utförs alla de olika stegen för tillverkningen av koppar. Det krävs stor yrkesskicklighet och erfarenhet att framställa koppar ur malm. Detta är också en verksamhet som lämnat många spår efter sig. Det finns husgrunder, kolbottnar och rostgropar för malm. Högar med kol, malm och slagg har också lämnats kvar. En grund är markerad med en särskild stolpe. Där ligger själva kopparhyttan, redan från 1600-talet.

En fördämning har tidigare legat på platsen där bron korsar ån. Från fördämningen leds åns vatten ursprungligen till ett vattenhjul, vars kraft då används för att blåsa luft till ugnen i hyttan.

Malmen behöver också krossas först. Därefter kan den rostas och smältas i olika omgångar – allt för att bli av med svavel och arsenik.

Kopparbruket drivs fram till 1850-talet.

2. Skogen som bränsle

Här kan man se flera stora ”tårtbottnar” längs med stigen. De är några decimeter höga, men har en diameter på mellan 10 och 30 m. Detta är kopparverkets kolmilor, där man framställer träkol. Kolet används för ugnen där kopparn tillverkas.

Nära kolmilorna ligger det ursprungligen några byggnader. Troligen har man anställda kolare, som bor här vid arbetsplatsen.

Den närbelägna gruvdriften kräver stora mängder ved, eftersom malmen bröts med den s.k. tillmakningsmetoden. Veden huggs och fraktas av dagsverkare.

”Resmila” är den vanligaste typen av kolmila. Veden staplas och reses på ett lager av kolved, för att luft skall komma in underifrån. Milan täcks sedan med torv och jord. Ett underskott av syre är grunden för att skapa kol, istället för att veden brinner upp helt och hållet. Det finns alltid risker för milan skall ta eld, varför den måste vaktas dygnet runt. Kolningen pågår under ungefär en vecka, varefter milan skall svalna innan den kan monteras ner.

Kunskapen om kolning importeras på 1500-talet, och kom till Sverige med tyska eller vallonska smeder. Detta är första gången skogen alls får ett värde, tidigare har skogen bara använts för att täcka böndernas behov av ved och timmer.

3. En boplats

På en liten moränholme i myrlandskapet finns goda möjligheter för en boplats, inte minst genom en liten bäck som rinner rakt igenom området.

På en här platsen finns på 1600-talet två boningshus och två bodar. De två husen syns som två grunder, 7x7 meter stora. Den ena har två spismurrester, och den andra en sådan spismurrest.

Bruken byggs vanligen upp för att vara mer eller mindre självständiga samhällen. Man skall inte bara arbeta och bo här, utan här måste också maten produceras. Det är oklart exakt vilken mat som producerats lokalt, och vilken mat som tillförts utifrån. Rester av en kvarn på hyttområdet, antyder dock bl.a. att mjöl har malts på plats.

4. En kavelbro

Längs den här stigen finns antagligen kavelbroar när stigen passerar myrar. Kavelbron innebär ett bärande lager av ris, ovanpå det längsgående sockar, och slutligen smalare tvärgående stockar som ”vägbana”.

Här går en smal kärrväg mellan gruvan och hyttan, för transporter av såväl malm som kol och ved.

Det är inte alldeles självklart hur kopparen från hyttan sedan transporteras vidare. En tradition talar om flottning på via Moån – Korpikån – Sangisälven, till lastageplatsen och glasbruket Sandörsund vid kusten. Ett alternativ kan också vara landvägen, kanske främst på vintern med häst och släde.

5. Bruksberget eller Pirtevaara gruvor

Här i Bruksberget Pirtevaara bryts malm åtminstone från 1659. Två år senare bryts malm i fyra gruvhål. Resterna av brytningen syns idag i sluttningen. Det är jämförelsevis små gruvhål här, de största upp till 10 m i diameter och 16 m djup.

Tillmakningsmetoden innebär att berget hettas upp med kraftiga eldar, och sedan snabbt kyls ner med vatten. Berget spricker, och malmen kan sedan skiljas ut från gråberg. Rester av värdelöst gråberg omger de olika gruvhålen. På 1700-talet blir bryningen mer effektiv, genom att svartkrut börjar användas.

Här vid Bruksberget finns det redan på 1600-talet en smedja. I en förteckning ser man några av de verktyg som används: knoster, ortshammare, soverhammare, slägga, kilhake och brytstång. Spelanordningar används för att tömma gruvorna på vatten. Dessa noteras vara tillverkade av en person med namnet Hans Smed.

